

- **Ірина Кушнір:** Мене звати Ірина Кушнір. Сьогодні 28 квітня 2023 року, і в цьому онлайн інтерв'ю зі мною Тетяна, і інтерв'ю для проекту «Переселенці з України» в англійському секторі вищої освіти. Тетяна, розкажіть будь-ласка коротко про себе.
- **Тетяна:** Коротко про себе. Я із України. У травні минулого року, зважаючи на події в Україні, з двома дітьми, я переїхала у Лондон по програмі «Home for Ukraine» (Будинки для України). Це ініціювала моя знайома, яка мала досвід, яка до того була у Лондоні. І знайшлася сім'я, яка хотіла підтримати українців і не заперечувала, що ми з дітьми. Ми мали розмову онлайн з сім'єю декілька разів по WhatsApp, комунікували, зв'язувалися стосовно цієї програми. У травні ми приїхали з дітьми. Скажу одразу, що дивлячись на досвід, який пройшли вже зараз, перших, мабуть, два місяці у Великій Британії, вперше у Великій Британії, у Лондоні мало що пам'ятаю з тих місяців. Тільки пам'ятаю, що безліч паперової документації, дуже багато пошти і листів. Дуже багато процедур законодавчих, які потрібно було пройти і відповідно це був виклик для мене, тому що я одна була з двома дітьми. Діти перші два тижні мовчали взагалі, розмовляли тільки зі мною. Для них це був великий виклик з мовою. Звичайно, тому що вивчення англійської мови в українській школі і безпосередньо в середовищі, в яке попали – це зовсім дві різні речі. Скажу, для мене це також був великий виклик, тому що одне – вчити і використовувати десь англійську мову в Україні і тут потрапити повністю в англomовне середовище – це надзвичайний виклик, надзвичайний номер один. Влаштували...скажу одразу, що про вищу освіту спочатку я не думала. Ну, тобто як буде далі, було головне, номер один питання – все законодавчо правильно врегулювати, наше перебування, отримати «Biometric Resident Permit» карточки, які ми робили ще до того через додаток, а безпосередньо на місці нам потрібно було здати відпечатки, пройти процедуру. Ми отримали ці документи також. Другий такий виклик надзвичайний, я думаю, для українців, незалежно від сфери діяльності, це якщо ти приїжджаєш з дітьми, а більшість приїхали з України жінок і з дітьми, з однією дитиною чи двоє – це врегулювати питання їхньої освіти на місці. Тому що, якщо, як у мене, двоє дітей різного віку, а освітня складова відрізняється в Британії порівняно також із Україною. Я сподівалася, що мої двоє синів попадуть в «Primary School», оскільки віковий такий діапазон, але тут все питають від дати народження. І получилось, що старший син у «Secondary school» пішов в школу, а менший у «Primary». Надзвичайно нам допомогла програма українців, відомих українців, яка створила такий місячний інтенсив в школі, приватна школа в Лондоні. Це Андрій Шевченко і інші бізнес-ангели. Нам не називали всіх, назвали тільки Андрія Шевченко, бо його 3 сини навчалися в цій школі, і один із них в 10 класі ще навчається. Вони безкоштовно для українських хлопців підлітків створили таку програму, де не були всі предмети, а були основні, і дуже багато англійської, і це дійсно дало надзвичайний поштовх в прискоренні адаптації сина старшого до школи, до культури і до використання англійської мови і не боятися її використовувати. Багато спорту в них було, активностей, математики, тому дякую таким ініціативам, які дуже допомагають, нам дуже допомогло. Також залучались батьки, кожного четверга у нас була зустріч батьків у цій школі з педагогами, де ми обговорювали різні нюанси, нам показували, як наші діти зростають, приходили вчителі, ми обмінювались досвідом. Дуже багато звертали на психологічний стан, на адаптацію дітей, і це дійсно було дуже приємно, тому що таким чином ми інтегрувалися між собою, комунікували батьки, і бачили дітей і ми до сих пір підтримуємо зв'язки. Навіть тепер вже після цього всі по різних школах. Стосовно «Primary School», ми попали також одразу, як тільки прибули, на наступний тиждень пішли знайомитися з дирекцією. Чому це розказує і акцент основний? Тому що, мабуть, для мами, для всіх жінок, які приїжджають, це основний з викликів, основний челлендж – влаштувати дітей. Після цього можна рухатися і думати, як йти даліше особисто по траєкторії в професійному чи іншому. Тому скажу дякую усім школам, в яких навчається зараз мої

діти за надзвичайну підтримку дітей, і адаптацію. Дуже хочу відмітити дружність, як кажуть дуже «френдлі» діти в школах. Можливо, це в зв'язку з тим, що інтернаціональні дуже багато різних національностей, дуже всі співпереживають, дійсно, з Україною, знають про події, відповідно, чому приїхали, добавилися у школу. Дуже гарна ініціатива старшого сина, зараз у них є український клуб, то вони по понеділках зустрічаються з дітками з України. Дуже багато українців, які жили тут до цього часу, до війни, по п'ять років є ті, що 2 роки навчалися, тобто різні – старша школа і середня. Вони зустрічаються, також обговорюють різні ініціативи, застосовують і використовують свою мову, хоча мають багато англійської.

Щодо моєї траєкторії розвитку і руху у вищу освіту. Я коли прибула у кінці травня, шукала багато інформації стосовно того, що потрібно щось робити, тобто сидіти на утриманні уряду це не вихід. І переважна більшість українців, кого знаю в принципі, хочуть розвиватися і приїхали люди практично всі з вищою освітою, освічені, які були успішні в Україні, стояли твердо на ногах або ну хоча б якимось чином були закріплені. Тому почали шукати в принципі, які види робіт є. Знайшла багато ресурсів, пробувала подавати на різні вакансії – на адміністратора, на офіс-менеджера. Думала, можливо, таким чином піду. Думала, можливо, у школі піти працювати, тому що я розуміла, що мій рівень англійської не відповідав академічному рівню англійської з яким можливо йти в університет пробуватися на роботу. Тому думала, може почати з простішого чогось, адаптуватися і далі рухатися. Щодо роботи, різні вакансії, хтось відповідав, хтось не відповідав. Зі школою стикнулася з тим, що треба було пройти процедуру отримання «double check», я забула як називається, де ти маєш право працювати з дітьми. Тобто є певна процедура, теж не так просто попасти. Можливо на асистента, вчителя. Але потім я подумала, що проструктурую і поправлю своє резюме, яке у мене є і буду пробувати надсилати...Спочатку вивчу хто займається таким напрямком науковим як я; які науковці, в яких університетах, в Лондоні подивилася. Тому що університетів дуже велика кількість, так і науковців дуже багато з цієї тематики. Я займаюсь тематикою на стику бізнесу і IT, тому що працювала в Департаменті «Computer Science» в Україні. І зараз є надзвичайно актуальним про цифрову трансформацію у бізнесі. Я почала шукати таких науковців, структурувала собі, певним чином, список таких науковців, з ким можна комунікувати. І вже мені сім'я, в якій ми живемо, вони також люди з освіти, вони вже прийшли в бізнес, але також мають PhD ступінь, сказали, що тут дуже все просто робиться – не потрібно там якісь домовленості з адміністрацією з кимось ще. Ти можеш напряму написати людині, на її імейл, і в принципі, цей канал комунікації працює. Тому побачила також, що відкрита була схема...дуже багато можливостей для українських науковців по грантових програмах підтримки (Fellowship, Internship) саме для українських науковців. Дуже багато університетів пропонують, не те, що університетів, а дуже багато програм якраз було відкрито. І на одну із таких програми «Науковці у зоні ризику» я спробувала подати. Чесно кажучи, не вірила. Думаю, не знаю, як це працює, для цього потрібно було знайти «Host Institution», яка тебе прийме і буде базою твоєю, тобто ти будеш проходити там стажування чи програму свою виконувати. Основна умова була – знайти таку інституцію, яка готова з тобою працювати. Тому я сіла над цим списком, який в мене був структурований, які науковці де працюють, і почала надсилати листи людям, які працюють, з ким мають схожі статті по напрямку зі мною. І не одразу отримувала відповіді, але в подальшому отримала дві відповіді. Одна відповідь з університету Loughborough London Campus, які готові підтримати мене і друга відповідь з Imperial College, де вони готові підтримати, але вони не мають досвіду такого і їм потрібно вникнути в процедуру, як це виконується. Дедлайн був за 2 тижні, тому розглянули ці дві пропозиції, але оскільки один з університетів сказав, що готовий вже, але один недолік, що дуже далеко добиратися від місця, де я проживала, це десь більше 2 годин в одну

сторону і було основне питання, що якщо погодиться і все буде добре, то як з дітьми? Тому що потрібно забирати дітей зі школи і, відповідно, організовувати побут. Але ну, спочатку треба було подати цю програмну заявку аплікаційну. Ми мали зустріч, так само як зараз з вами в Teams, декілька разів зустрічалися в Teams. Обговорювали напрямок, обговорювали програму мого дослідження, щоб я хотіла, тому що моє дослідження було стосовно цифрової трансформації бізнесу, досвід європейського союзу і України. Тут змістився фокус повністю на Велику Британію, тому що дуже цікавий досвід Великої Британії, оскільки вийшли з єдиного цифрового ринку європейського союзу, і обрали власний розвиток, і тут безліч стартапів, безліч малого середнього бізнесу, які є активними і успішними в цифровій трансформації, тому структурували разом з ментором план моєї роботи, по якому б я рухалася тут в Британії. І відповідно, департамент, який працює з міжнародними науковцями по стажуванні, по професорів, які відвідують університет, допомогли із заповненням всіх документів. Я тільки надавала те, що потрібно з моєї сторони. Ми разом подали, був розгляд заявки всіх, хто подавав по цьому дедлайну, і наприкінці липня я отримала відповідь про те, що успішно, що готові підтримати мою заявку, чи я приймаю її, так і це знову для мене був великий виклик, тому що я не знала, наскільки довго ми тут затримаємося. Ми кожного дня, напевно, не тільки науковці, а всі з України не знаємо, коли завершиться війна і всі очікують, що вона завершиться ось, ось, можливо, рано, можливо, вечір, і тому, коли я отримала і там було, що вони готові максимально на 2 роки підтримати науковців. Для мене це знову великий виклик, тому що ну ти приймаєш цю пропозицію, ти розумієш, що ти зробив крок перший, відповідно, ну це логічний крок другий – прийняти цю пропозицію і мати підтримку, так і працювати по тому профілю, в якому ти працював в Україні і отримати додатковий досвід, нове бачення, нові можливості, але зрозуміло, що це виклик, тому що ти залишаєшся тут з дітьми. В мене, чесно кажучи, була істерика вперше за довгий час. І дійсно, знову ж таки прийшли на допомогу сім'я, з якою жили і це велика дяка їм. Вони сказали, що це ж ну нічого не зобов'язує тебе 2 роки тут сидіти, ти влюбий момент, коли дай Бог закінчиться чи приймеш рішення, що достатньо, не можеш, ти можеш відмовитися і це нормально також, по такій схемі, що ти повідомляєш і просто припиняється ця програма, тобто допоки ти хочеш, допоки ти бачиш інтерес – це дуже цінно. Тому ми відповіли, знову ж таки, я поїхала в університет. Ми з ментором знову ж обговорили все наживо, тому що в кінці кінців жива комунікація по іншому. І після цього розпочала роботу, і тепер кожного разу ми зустрічаємося з науковцями з України. Кожних 3 місяці у нас зустріч, де ми всі, хто пройшов у програмі по наступних колах цієї програми, зустрічаємося, обговорюємо проблематики, можливо, спільні якісь дослідження на пересіченні тематики по групах. Так само в університеті багато можливостей. Звичайно, багато викликів, але працюємо. Так коротко, можливо питання є?

- **Ірина Кушнір:** Так, звичайно. Я тут собі записала. Відносно цього списку науковців, який ви склали і розсилали імейли. Це все були люди по Британії, різні частини Англії і Шотландії, чи місцеві?
- **Тетяна:** Мене дуже зацікавили. Спочатку я відкрила список всіх через Google Scholar, шукала по запиту публікації, по ключових словах, хто чим займається. Потім звузила, тому що я розуміла, що ми з дітьми приїхали по схемі «Будинки для України», і ми всі їхали не на стажування, тому що зараз я розумію вже по спілкуванню з науковцями, які тут є, подавали заявку з України, і вони прикріплювалися вже близько десь біля організації інституту, який готовий був підтримати. Хтось по якихось комунікаціях до війни мав проекти спільні, наприклад, і мав же партнерські відносини, то звертався до тих ВНЗ. Хтось так само подавав і просив допомоги. Були такі науковці, що також писали на імейли із України, і вже приїжджали безпосередньо і живуть, наприклад, в житлі, який надає університет, наприклад, чи для своїх працівників, чи для студентів, тобто як інституція,

яка їх приймає житлом забезпечує. У мене була інша схема, тому що ми приїхали з дітьми спочатку по схемі «Будинки для українців», жили у сім'ї півроку і ми коли подавали аплікаційну заявку, було зазначено, що на півроку ми маємо де проживати з дітьми і, що ми в принципі просимо про допомогу науковців, я так і писала, які вже ось тут в Лондоні. Тому що ми з дітьми, діти пішли у школу, а це я казала, було питання номер один – забезпечення їх школою, і я дуже задоволена школою. Я не хотіла змінювати, навіть коли я знайшла інституцію, яка підтримала мене і я їду 2 години 2,15, 2,5 години в одну сторону. Все одно я спокійна, бо діти на місці. Якщо б я їх переводила знову в іншу школу, це би був великий стрес для них, тому що я забрала їх з України. Вони адаптувалися тут, вони вже тут мали друзів, вони вже були звиклі до вчителів. Якщо би я їх ще раз перевезла з Лондону в Шотландію чи ще кудись, це був би значний виклик. В мене були інституції, школи, які працюють суто по моєму напрямку, але в інших містах. Я туди не писала, тому що я розуміла, що я не готова фізично зрушитися з цієї точки, тому що в мене двоє дітей. Якщо б я була одна як науковець, тому що багато науковців приїхали самі по собі, тобто молоді, або вже старші, що діти в них в Україні залишилися чи діти, які приїхали сюди і самі по собі, то вони вже такими не були, як то кажуть, обмежені такою географією. Мені локально було важливо саме, що діти вже в школі і щоб були тут. Тому я надсилала по Лондонських університетах.

Ірина Кушнір: Ясно. А перед тим, як ви почали подаватися, які у вас були очікування від роботи в університеті? Бо ви також сказали, що думали починати з чогось легшого, такого як школа, то чого ви очікували, чого ви боялися?

Тетяна: Очікування були які... ну знаєте, вперше потрапити в Велику Британію, вперше потрапити в Лондон, навіть не в Велику Британію кудись, а таки в Лондон і університет. Ну я не знаю. Хто був в Україні, ми завжди вчили про Лондон у школі, в університетах і наприклад, завжди організації великі ставимо: бостонську консалтингову групу, університети, Оксфорд, Кембридж, ми вибірку даємо і там завжди кажемо: «До цього прагнути». Ну очікування були, по-перше, хоча б бути дотичним до тієї справи, побачити, як відбувається освіта у Великій Британії, тому що багато таборів є літніх для людей, які їдуть вивчати мову, бачити, як ця культура британська є. Очікування були великі, страх був те, що можливо, ти недостойний. Тобто як почати, як комунікувати. Ти розумієш, що культурно взагалі все відрізняється. Навіть якщо не брати університети, культури різні. І спочатку зрозуміти, як в принципі, люди комунікують, які в них традиції, що можна, що не можна. Тим паче в академічному де ти розумієш, що там ще більше виклики, тому що там вже ще більше інтернаціональності. Друга сторона, тобто такого високого рівня задатку, планка, як то кажуть, боявся та й до сих пір боїшся мови, що тебе не зрозуміють, що можливо, а як взагалі буде, як на тебе будуть дивитися? Тобто ти прийшов, ти взагалі чужий, ти до того не мав ніякої комунікації дотичності до такого роду. Хто, можливо, вже до того працював і просто ну по новій програмі пішов, можливо, тут інше.

Мене також запитували спочатку друзі з України, ось скажи, що ти ще в Кембридж і Оксфорд подала заявку. Скажу відверто, можна було по тій програмі подаватися в Оксфорд і в Кембридж. Я просто, це моя така невіра в себе, от просто не подалася, бо думаю, ну це взагалі вже космос. А зараз, по оцінці свого досвіду, я бачу скільки людей пройшло, то скажу, що Оксфорд і Кембридж – це як пепсі кола і кока кола, де між собою конкурують, але вони поставили перед собою амбіцію набрати найбільше українських науковців по списку. Наприклад, там в нас є по групах розділені ми на наших зустрічах. Дуже багато людей з Оксфорду і Кембриджу підтримано. І є люди, які по своїх якихось попередніх зв'язках, а є люди, які просто писали, як я, з України, науковцям по тій тематиці. Були люди, які приїхали сюди, пішли у Оксфорд, на цю кафедру, на той департамент, який цікавий, представив своє CV, розказав, що він хоче робити і в нього повірили. Для мене це великий сюрприз, чесно, і я розумію, що можливо, це було і

простіше, тому що вони вибірку більшу робили, аніж наприклад я в університеті тут в Лондоні в кампусі одна з України. Тобто для них це новий досвід. У них дійсно немає такого. А от Оксфорд і Кембридж, вони вже можуть і об'єднуватися, українці між собою. Зовсім інакші очікування і реалії.

Ірина Кушнір: Дуже цікаво. На скільки ваш досвід роботи тепер в університеті...ви вже трошки взнали, як працює, наскільки цей досвід виправдав ваші сподівання і побоювання і надії?

Тетяна: Скажу, що дуже цінно, тому що я маю програму. В більшості це наукове дослідження. Я маю працювати по плану свого дослідження. Я працюю, але оскільки я науковець і в Україні викладаю дисципліни, мені цікаво. Я прикріплена також до Українського «Computer science», а тут підкріплена до інституту цифрових технологій. І програми, які я читала в Україні тут також є. І мені цікаво, як викладачу, відвідати також такі модулі. Я, наприклад, прошу дозвіл у викладача, який веде цей модуль, дозвіл відвідувати інколи його заняття в ролі як студент, тому що мені це цікаво і це збагачує. Вони спочатку дивувались. Мене, це теж здивувало. Вони дивувались для чого доктору наук відвідувати прості пари, а не, наприклад, писати в той час статті. Ну, я їм сказала, що це мені допомагає в покращенні англійської, тому що ти в середовищі, і допомагає мені потім вирости і побачити по новому цей предмет, який я використовую, тим паче, якщо це цифрові технології. У них тут інші інструменти, і по іншому застосовуються. І кажу, мені цікаво, тому що я пишу науку, мені треба розуміти, як воно відбувається безпосередньо тут. В мене буде розуміння після того, воно і дотично того, що я пишу і досліджую. Тому вони також вже не дивуються. Я вибрала модуль і погодила з викладачами, їжджу в університет, відвідую пари, сиджу і розумію, що в принципі більше відважності і більше, краще англійська, рівень академічний і є можливість. Тому що я бачу багато позицій, які пропонують університети, шукають академічних працівників на різні модулі. Це не тільки в моєму університеті, тобто в LinkedIn я бачу багато пропозицій. І якщо б рівень англійської був дуже хороший і було би бажання, то в принципі можна і подаватися на викладача, на академічного науковця і пробувати себе в ролі викладача тут в ВНЗ.

Ірина Кушнір: Можливо в майбутньому?

Тетяна: Можливо в майбутньому, так.

Ірина Кушнір: То скажіть, будь ласка, ще трошки більше про ці можливості, які існують? Ви кажете, що в принципі досить відкриті люди до того, що ви хочете робити, що ви хочете відвідувати, який досвід набирати. Які ви бачите можливості перед собою зараз, працюючи на роботі, яку зараз маєте? І які можливості ви думаєте інші, в такій ситуації як ви, що переїхали через війну в Англію, хотіли би, наприклад, працювати в секторі вищої освіти, але можливостей немає?

Тетяна: Безперечно, можливостей є дуже багато в університеті, де я стажуються, де проходжу своє стажування. Всі події, які є в університеті, до всіх активностей ти можеш доєднатися, чи якесь обговорення і відкриття нової програми, наприклад, чи ти хочеш з викладачами обговорити якийсь «cuniculum» навчальної програми, як це відбувається у нас і як в них відбувається. Це залежить від особистості. Також можуть бути відкриті до комунікації, можна питатися, як ти бачиш, як у вас це відбувається, наприклад. Дуже важко інтегруватися культурно для всіх, хто приїхав, тому що по іншому відбувається комунікація. У нас, наприклад, на кафедрах в Україні по інакшому відбувається комунікація, тому що ми люди інші по спілкуванню поза роботою і на роботі, і зі студентами. Тут по іншому, і треба вникнути спочатку, побачити, як це відбувається. Дійсно є багато чому повчитися, і в нас багато хорошого, і тут. Треба зрозуміти, що люди дуже бережуть свої індивідуальні рамки. Це в індивідуальному житті і на роботі тим паче, тобто немає такої відкритої комунікації. Не будуть витрачати на тебе час, бо ти приїхав звідкись. Треба зрозуміти, що кожен виконує свою роботу. Він має вільний графік, він має

пари, які він читає. Більшість кого я зустрічала, у них робота і особистий баланс, щоб не перевантажуватися, щоб не виходити за рамки 1001 задачі, і в принципі, людина працює в своєму ритмі. Ти попадаєш в середовище, відчуваєш себе не дуже зручно, тому що ти чужий прийшов. Тобі показали все, тобі сказали, що тобі раді, тобі дають місце, тобі дають інфраструктуру, можливості, підключення, вибір предметів з людьми, якими ти можеш комунікувати. Далі все залежить від тебе, тобто ти хочеш, пробуєш по різному. Ну, тобто ти можеш вибирати траєкторії руху, по якому тобі йти, тобто нема примусу, але треба розуміти, що люди дуже бережуть свій баланс і ніхто там не буде казати, що «будь ласка, тут треба додати». Цьому треба навчитися, такому рівню балансу між роботою і особистим, і вмінням, якщо потрібно підтримати, погодитися, що в межах того викладача і розуміти розуміння культури. Це треба дуже дивитися за людьми, за середовищем. Це не тільки в університеті, а й на дворі. Все різне і по іншому відбувається.

Ірина Кушнір: То це в принципі можна вважати, як перешкоду, якщо людина ще не зрозуміла як працюють, такі культурні моменти.

Тетяна: Якщо не розумієш культурно, ти приходиш в установу, де ти не розумієш, які правила діють, і ти не можеш свої правила, до яких ти звик в твоїй країні. Тобто ти повинен розуміти, бо ця країна-правил, як з документами, як з процедурами 1, 2, 3, 4 5, в принципі треба їх розуміти і тоді, якщо ти розумієш, хоч більш менш спокійніше до того будеш ставитися, тобто не такий шок. Звісно шок буде одразу, але зрозуміло, що тут такі правила. Можливо, є винятки, але треба просто це розуміти.

Ірина Кушнір: Так, дякую. А які ще перешкоди ви бачите перед собою і думаєте, що інші українці можуть мати, які в вашій ситуації?

Тетяна: Ну я вам скажу так, що я для себе зробила висновок, якщо б це було в мирний час в Україні, наприклад, був би мир не було б війни і я би попала в Британію, я би по іншому все робила, сприймала і, можливо, би швидше рухалася до того, що хочу.

Напевно, більшість українців у вищій освіті, можливо, це залежить від емоційного наповнення чи світосприйняття людини. Але, наприклад, події усі, які відбуваються в Україні...не означає, що ти приїхав сюди і ти виключив повністю своє емоційне світосприйняття. Мені там радили не читати соціальні мережі, не читати новини, які відбуваються. Це неможливо, тому що якщо ти приїхав з України, у тебе лишилися там, в мене чоловік, брат, родина, друзі, багато людей і ти розумієш, що вони там є, і твій день починається з новин, що сталося в Україні. Ти хочеш, не хочеш, відкриваєш соціальні мережі, чи телефон береш руки. В тебе постійно сповіщення повітряна тривога чи щось відбулося сьогодні. І якщо щось відбувається екстра надзвичайне, як сьогодні, наприклад, вранці, то воно тебе просто повністю вибиває. Тобто ти мав план, наприклад, завтра зробити, підготувати щось і ти знаєш, як це зробити, а ти не можеш емоційно зібратися, ти постійно береш в руки телефон, тобто пробуєш там відволікатися. Я чую просто від більшості українців, що українців впізнають по тому, що вони просто сидять в телефоні і дивляться на його екран і нічого не роблять, можуть навіть не скролити, бо ти емоційно постійно там, тобі болять ті події і, можливо, якби ти у мирний час перебував тут, ти би по іншому сприймав все, що відбувається. Тут відбуваються події, навіть якщо радісні, ти кудись пішов, ти начебто сприймаєш цю подію, споживаєш, але водночас ти зупинився на тому моменті 24 лютого і емоційно ти став черствіше. Можливо не черствіше, а емоції не так пробирають і, відповідно, все, що ти робиш в професійному житті, в академічному житті, можливо, ти мав би якісь амбіції і більше брав від життя. Не просто брав, а просто споживав би ті емоції і рухався б далі, бо був би більше ефект. Інколи помічаєш, що щось робиш, робиш, а результату немає. Тому що напевно ти розділяєшся, не фокусуєшся на тому моменті, тої самої англійської, тої самої професійної складової. Можливо, це заважає, як перешкода.

Ірина Кушнір: Як відносно англійської у вас? Ви казали спочатку, що може, рівень був, як ви видумали, не настільки високий. Як ви себе почуваєте з тим всім, що ви робите і спілкуєтесь і чи почуваєте, що рівень росте, тому що ви постійно з людьми спілкуєтесь?

Тетяна: Мабуть, також особистісно залежить. Спочатку приїхала, також був шок, спілкувалися в більшості з сім'єю в якій жили і це було дуже помічне, тому що було щоденне спілкування, як у мене, так і у дітей. Далі, кожен раз коли кудись виходив, ти все переживав. В магазині маєш вирішити проблему, в транспорті загубився, кудись не туди пішов або якусь проблему у школі вирішити, коли ти прийшов дітей влаштувати. Тобі ж говорять і, дякувати богу розумієш, бо є люди, які приїхали і геть не розуміють.

То я розумію всю взагалі ситуацію. Ти розумієш, але питання, ти постійно думаєш, можливо, тому що ти викладач. Якби ти просто був людиною, ти би не думав, а ти постійно думаєш про часи, чи ти правильно сказав, чи тебе зрозуміли. А поки ти думаєш, звертаєшся до українського, до бази даних, то вже, здається, людина піде, а тобі треба було сказати так і так. З часом ти живеш у тому середовищі і, як це можна порівняти, процес рухається, тобі треба вирішувати багато задач, і ти перестаєш постійно хвилюватися, що ти зараз прийдеш і маєш сказати. Ти просто йдеш і розумієш, що ти будеш говорити тією мовою, бо більше ніякої немає іншої. І ти просто кожен день її споживаєш. Ти вже розумієш, що в принципі, кожного дня буденні проблеми ти можеш вирішити. Раніше ти приїхав ти ще думав, як їх вирішити або складність, далі ти розумієш, що тобі по телефоні треба говорити, тобі треба вирішити те і те, і це ще один челлендж, тому що дзвонять різні національності з різним так само рівнем мови. І потім мені одне допомогло, ну ще не зовсім допомогло вирішити моє питання, я і вчу англійську, і ходила на курси, і маю викладача онлайн з яким ми працюємо з яким ми акцентуємо і багато говоримо про граматику, але я просто сказала, що в мене є от таке бажання, що я би хотіла, наприклад, з професійної своєї діяльності відвідати і працювати з Бостонською консалтинговою групою, бо це для мене взагалі гуру зі всіх гуру. Тому що ми завжди з українськими студентами починали всі пари, дивились на тренди і що рекомендує група і я кажу, що я вже познайомила з людиною із цієї компанії на зустрічі в університеті, я задала питання, але далі я не рухаюсь. Не можу написати тій людині, що я би хотіла відвідати компанію, зацікавитись їх методикою. Мені викладач каже, «а чому ти не можеш написати так як ти мені зараз описала?» Я кажу: «ну розумієш, я не можу написати, бо у мене недостатній рівень англійської, щоб я прийшла в компанію. Вони там всі гуру, а я їм що скажу... Він каже: «Ну я ж тебе зрозумів, що ти хочеш, хоча я не з твоєї професійної складової». Я кажу: «Але ти мій викладач», він каже: «Але я викладач, який не знає української. І скільки ти часу будеш чекати поки у тебе буде високий рівень англійської?» Я задумалася. Він каже: «Років 10? Через 10 років ти вже будеш в Україні, тобі вже не треба буде. Може потім приїдеш в цю компанію». Він каже: «Візьми просто і напиши. В принципі людина, це залежить від особистості, не схоче тобі відписати, ну той що, ти ж нічого не втратиш, але візьми і напиши, тому що зараз ти тут, є така можливість, ти це хотіла і зроби!» Я послухала, я це розумію, але я все одно поки що з рівнем англійської, я не знаю.

Ірина Кушнір: Розриваєтесь...

Тетяна: Так, так. Цей процес дуже не простий, потребує сили, часу, роботи багато.

Ірина Кушнір: А які ваші плани на майбутнє?

Тетяна: Всі запитують плани на майбутнє, тому що це країна правил. І в принципі, люди планують на багато часу вперед. Запитували також, які плани і часто питають, які плани, які очікування і плани? Ну як сказати? Ну, це важко сказати. Так само і в Україні питають, які плани і які очікування. Я так думаю, що зараз це дивно звучить, але важко щось планувати, тому що ми не можемо спрогнозувати, що буде в Україні. Ми не знаємо кожен день, що буде і це дуже вибиває з колії, тому що ти постійно в очікуванні чогось, а

конкретно в очікуванні перемоги, настання миру в Україні. Хоча ти розумієш, що там, навіть коли настане перемога, все швидко не зміниться. Це час, який буде. Півроку тому, коли почалося моє стажування, очікування були – страх, не знав, що далі буде. Зараз є розуміння того, що ти тут, ти пройшов немалий шлях, ти ч, ти маєш можливості, які використовуєш. Просто дійсно поки ти тут, використовувати ці можливості для свого професійного зростання, для програми, яку ти науково здійснюєш досліджуєш, що після того, як ти приїдеш в Україну, імплементувати це, поділитися цим досвідом, застосувати багато чого, як в науковій складовій, так само і в навчанні. Тому що це, я думаю, неоціненний досвід, який можна отримати будучи тут.

Ірина Кушнір: Але ви плануєте повертатися, як тільки була би нагода, правильно?

Тетяна: Якраз багато зараз дослідження, ми вже говорили з колегами, що надзвичайно цікаво заміряти цю складову на початку входу, коли науковець входить в науку та і не тільки науковець, мабуть, влюбій професійній сфері, і потім ну, наприклад, коли буде перемога і знову запитати. Тому що багато людей, можливо, не повернеться. Я так думаю, що я планую з сім'єю повертатися, тому що моя ціла сім'я в Україні і я себе бачу в Україні, я по іншому відчуваю себе в Україні і це те, що я люблю те, чим я займаюся, і я бачу, що ми повертаємось. Тобто я маю максимально 2 роки програми, яку я б хотіла використати задля професійного розвитку і повернутися. Це не просто. Можливо, якби ми були цілою сім'єю, тут було б інше розуміння і сприйняття того всього, що відбувається. Я розумію, що багато молодих людей, які поїхали самі, наприклад, по тій самій програмі, можливо, і залишаться тут. Зважаючи на те, що вони культурно інтегруються, мовленнєво, тобто культура і мова в одному ключі. І в подальшому, якщо будуть бачити в майбутньому якісь орієнтири розвитку і можливостей, можливо, і сім'я з'явиться тут. Це все залежить від того, як ти повністю цілісно себе відчуваєш в середовищі. Багато питань. Мабуть, по різному, в кожного.

Ірина Кушнір: Звичайно, ну і от якби вам...чи довелося, чи так склалося б, виходило б залишатися тут біля кінця цієї програми. Якими би ваші наступні кроки були б тут? Ви згадали один раз, що можливо б, подавалися на викладача. Чи ще якісь у вас є варіанти?

Тетяна: Ну так, якщо б ми прийняли рішення залишатися, не тільки залишатися, а в принципі в професійному плані є велика можливість для розвитку. Перше, це можливість, незважаючи на те, що в Україні я кандидат наук, доктор наук, і подалась на професора, бо в нас дуже багато, крок за кроком набуття оцієї такої наукової ВАКівського (Вища атестаційна комісія) підтвердження цих всіх профілів. Тут відбувається все легше. Мені б, наприклад, цікаво було отримати ступінь PhD в Британії по своєму напрямку. Знову ж таки, піти в докторантуру, відповідно, отримати освіту, підготувати там по своєму профілю роботу, захистити її, тому що тут процес простіший по захисту. Я розумію, я цікавилась, дивилася. Є різні можливості в університетах і в університеті, в якому я є, програми щорічного набору, є і грантові програми для науковців з різних університетів. Можна підкріпити професійно, тобто отримати дійсно диплом. Не треба підтвердження українського диплому, наприклад, а отримати дійсно освіту тут, тому що це цінувалося б в подальшому і в Україні, та й взагалі для особистісного росту. Це перше, а друге – це викладати, тому що це та ж сама діяльність, яку ти робиш в Україні, і щоб ти мав диплом, який ти маєш тут, як випускника. Хоча можна і з українським пробувати, то можливість для людини як залишатися, твердо стояти на ногах є, але, звичайно, треба прикласти багато зусиль. Тобто, знову ж таки, законність, правила. Є правила, якщо ти зрозумієш, які правила, ти можеш по них рухатися, в тебе є чіткість, бажання і тоді можна крок за кроком рухатися і просуватися.

Ірина Кушнір: І ще таке останнє запитання відносно контактів з українським університетом, де ви працювали. Чи ви продовжуєте якимось чином працювати, чи підтримувати роботу там, на випадок, якщо можна було б скоро вертатися?

Тетяна: Так, так. Безперечно я на цю програму не могла б подаватися просто як людина, як середньостатистичний українець, який хоче податись. Обов'язково, щоб податися на програму сюди для українських науковців, треба було науковий ступінь мати. Відповідно те, що ти працюєш в українському ВНЗі, тобто ти офіційно з ВНЗу в ВНЗ перейшов на стажування, отримав програму підтримки і в подальшому в Україні я офіційно перебуває на стажуванні, як науковець, як український доктор наук. В Україні підтримую зв'язок, тому що в Україні є проект міжнародний, яким координатором і виконавцем я є. У нас є команда, з яким ми писали грантову заявку, яка отримала підтримку у 2022 році. Проект неможливо поставити на паузу. Він трирічний, відповідно, студентами, магістрами, і оскільки я координатор, якщо координатор відмовляється, університет втрачає проект. Відповідно, ми маємо команду, з якими ми так само на онлайн зв'язку, зі студентами з якими ми проводимо навчальні заняття, готуємо матеріали, складаємо план роботи, звітуємо. Процеси, які запущені неможливо в один день... Із другої сторони ще є місія, студенти лишилися в Україні. Більшість студентів – хлопці, які не можуть виїхати, і навіть хотіли би на стажування, тому що зараз дуже багато можливостей, завжди ділимося зі студентами можливостями, які є так само тут, в університетах для українських студентів. І треба їх підтримувати, ділитися навіть тим, що тут набуто на тих самих дисциплінах, ділитися, показувати їм, що це все працює, що у світі те саме вчать і це є основа, і тому працюємо. Так підтримую зв'язок.

Ірина Кушнір: Дуже добре, дуже добре. Ну це в принципі всі мої запитання і думаю, чи є ще щось таке, що ви не згадали і ви думаєте, було би варто додати?

Тетяна: Додати тільки те, що я так кажу, і студентам, і нашим науковцям, що головне віра. Чомусь так менталітетом закладено чи що, що якимось відчуття меншовартості. Зовсім ні. Звичайно, треба мова, мову вчити, я завжди кажу, що треба її вчити, але в середовищі це скоріше відбувається. Вірити, вірити, спробувати можливості, які є, тим паче, зараз у наш час дуже багато є можливостей для українських науковців. Пробувати і просто розуміти, що це можливість вирости, вирости і потім інтегрувати це в Україні.

Ірина Кушнір: І якби от якісь такі ж поради чи університетом, наприклад, що вони би могли зробити ще для підтримки? Що би ви могли ще підказати?

Тетяна: Ну також хочу додати, що дуже вдячна, в принципі, всьому уряду Британії, всім науковим установам, які відгукуються і це не мала робота. Я ще раз кажу, це не в мирний час приїхав науковець, який просто...з країн багато приїжджає, приїхав ще один науковець з України, наприклад і обмінюється досвідом. Тут треба зрозуміти, що університет, коли приймає, вони ж також не знають як реагувати, бо розуміють, що війна в Україні. Скажу більше, ми самі розуміємо, що війна йде щодня, але ми не можемо повірити, що це відбувається у нас в країні в цей час. І це таке одне не розуміння. Що порадити? Можливо, в кожного індивідуально, тому що кажу в кожного своя історія, хто як попав. Хтось приїхав один, хтось приїхав з сім'єю. Для мене найбільший виклик те, що я приїхала з дітьми і в програму я попала теж з дітьми. І найбільший виклик тут не стільки себе професійно адаптувати, як взагалі організувати нормальний побут для всіх, бо на тобі відповідальність за всіх членів сім'ї, хто з тобою приїхав. Ну, можливо, не чинити такого відразу тиску, можливо, хтось хоче навпаки, щоб людина влилася в роботу, а людина просто не може. Мій ментор так і сказав, коли ми мали зустрітись. Він так і сказав: «Ти спочатку виріши питання з дітьми, побутом, щоб ти мала можливість працювати». Я за це дуже вдячна, тому що, якщо б мені треба було їхати, а дітей я б собою...ну це не професійно – вести дітей в університет, вони сидять збоку, я говорю, ти не можеш сфокусуватися, тому що ти вже, як би мама і тут не знаєш, як би повестися, як відповідати, коли тебе виривають з англійської на українську. То я дуже вдячна, я б рекомендувала зрозуміти, що якщо людина приїхала, що це за людина. Так само як ми їхню культуру, так само, щоб зрозуміти, які в неї бекграунд, щоб вона могла зайнятися тою роботою, а вже

після того.... Після того це все залежить як ти з ментором будеш свої відносини. Ти йому структурно кажеш, що ти хочеш, він також. Якщо він в твоїй професії, він каже, подивись туди, або ти підготував оце, а куди можна, а як це відбувається тут. Тому що я також думала, що конференції і статті – це основний обов'язок науковця. Тут трішки по іншому відбувається. Мені ж об'яснили, що конференції відбуваються для ком'юніті, нетворкінг, це не заради публікації і це не обов'язково, щоб ти 100 публікацій робив, одну скопу щороку, це по бажанню. Тобто як ти бачиш це, як ти професійно... Це знову ж таки культурно, як це відбувається тут, які тут закони діють і оце все вивчення, комунікація, можливо індивідуальна комунікація з ментором і розуміння, тому що йому також не просто, бо він не знає, що ти не просто науковець, який приїхав з війни і він розуміє, що в тебе частина сім'ї там лишилася і він про тебе нічого не знає, твоє CV тільки і все. Індивідуальна комунікація, розуміння двох культур і крок за кроком.

Ірина Кушнір: Я вам дуже дякую, дуже дякую. Було дуже цікаво, дуже потрібно для проекту.

Тетяна: І я вам дякую за проект. Сподіваюся, що будуть різні історії, а вони будуть різні, тому що всі різні. Всі по-різному прийшли до цього і всі по-різному відчують і проживають і я думаю, що саме такий проект надасть можливість виробити різноманітні рекомендації, які допоможуть наступним науковцям, ні тільки з України, а і з інших країн.

Ірина Кушнір: Так, особливо які із зони війни.

Тетяна: Так, тому що тут дуже великий психологічний аспект.

Ірина Кушнір: Все, я вам дуже дякую.

Тетяна: Дуже дякую, дуже дякую.